

*Шумейко І. П.,**доктор філософії за спеціальністю 081 Право,
докторант кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету*

ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ КОНКУРЕНЦІЇ, РЕКЛАМИ ТА ЦІНОУТВОРЕННЯ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню правовідносин з притягнення до фінансової відповідальності у сфері конкуренції, реклами та ціноутворення в Україні. У статті розкрито правовідносини з притягнення до фінансової відповідальності у сфері конкуренції, реклами та ціноутворення, які врегульовані п'ятьма Законами України, що передбачають 33 склади правопорушень, за які передбачено штрафи. Встановлено, що за прострочення сплати штрафу може нараховуватися пеня. Визначено, що в цих законах застосовуються всі існуючі моделі фінансових санкцій з домінуванням субсидіарної моделі, в якій, за загальним правилом, штраф застосовується у відсотках від розміру доходу суб'єкта господарювання, а в разі неможливості визначення доходу – у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян. З'ясовано, що суб'єктами правопорушень є, як правило, суб'єкти господарювання та, як виняток (у сфері реклами) – також фізичні особи. Розкрито, що особливим суб'єктом правопорушення визнається група суб'єктів господарювання. Визначено, що об'єктом правопорушень є суспільні відносини у сферах дотримання чесних звичаїв ведення конкуренції, захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму, функціонування ринків з природною монополією, виробництва, розповсюдження та споживання реклами, а також ціноутворення та контролю за ним. Встановлено, що більшість складів правопорушень є формальними. З'ясовано, що особливістю суб'єктивної сторони є те, що більшість правопорушень можуть вчинятися лише з умисною формою вини, хоча прямої вказівки на конкретну форму вини в законах немає. Встановлено, що звільнення від фінансової відповідальності відбувається у зв'язку зі спливом строку давності, а також на спеціальних підставах, таких як співпраця учасника антиконкурентних узгоджених дій з органом, який застосовує стягнення. Визначено, що законодавство у сфері економічної конкуренції також встановлює широкий перелік пом'якшуючих і обтяжуючих обставин та детальну методику, за якою визначається остаточний розмір штрафу. Розкрито, що фінансові санкції в цій сфері застосовуються органами Антимонопольного комітету України, Держпродспоживслужбою, Держпраці, Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення, Державною податковою службою України. З'ясовано, що стягнення накладаються або за результатами заходу контролю, або за результатами розгляду справи, порушеної за заявою особи, за поданням суб'єкта владних повноважень чи за ініціативою органу, який накладає санкції.

Ключові слова: адміністративно-господарська санкція, захист економічної конкуренції, недобросовісна конкуренція, природна монополія, реклама, фінансова відповідальність, ціноутворення, штраф.

Постановка проблеми. Конституція України покладає на державу позитивне зобов'язання захищати конкуренцію, обмежувати монополію на ринку, захищати права споживачів.

Необхідність дотримання цих зобов'язань вимагає від держави встановлення дієвих і пропорційних заходів відповідальності, передусім фінансової, як найбільш ефективного виду юридичної відповідальності з точки зору мотивації суб'єктів господарювання до правомірної поведінки. Конкуренція, реклама та ціноутворення є нерозривно пов'язаними між собою поняттями, оскільки реклама повинна здійснюватися з дотриманням вимог щодо захисту від недобросовісної конкуренції, а ціноутворення не повинно ставати наслідком дій, що порушують економічну конкуренцію. Тому комплексне дослідження фінансової відповідальності у цій сфері є виправданим і доцільним. З урахуванням того, що фінансова відповідальність як цілісне, системне явище та як інститут адміністративного права – залишається мало дослідженою темою у вітчизняній правовій науці, цей вид юридичної відповідальності має бути проаналізований як з точки зору загальних закономірностей, так і в контексті окремих сфер суспільних відносин, в яких запроваджена фінансова відповідальність. Необхідність такого аналізу і зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – охарактеризувати нормативну підставу фінансової відповідальності у сфері конкуренції, реклами та ціноутворення; дослідити склади правопорушень в цій сфері, що тягнуть за собою фінансову відповідальність; визначити обставини, що звільняють від фінансової відповідальності, а також впливають на розмір стягнення; дослідити процедуру застосування заходів фінансової відповідальності в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Правовідносини, що досліджуються в цій статті, врегульовані п'ятьма Законами України – «Про захист від недобросовісної конкуренції» (Закон № 236/96-ВР), «Про захист економічної конкуренції» (Закон № 2210-III), «Про природні монополії» (Закон № 1682-III), «Про рекламу» (Закон № 270/96-ВР) і «Про ціни і ціноутворення» (Закон № 5007-VI). Ці законодавчі акти передбачають 31 простий та 2 кваліфіковані склади правопорушень. Спосіб викладення диспозицій норм, що встановлюють склади правопорушень, досить часто є відсылним; це позначається на якості законодавчої техніки: так, абзац третій ч. 10 ст. 27 Закону № 270/96-ВР встановлює відповідальність за недотримання вимог ч. 11 ст. 8 цього ж Закону, однак у восьмій статті частина одинадцята наразі вже відсутня, і з цієї причини застосування положень абзацу третього ч. 10 ст. 27 Закону № 270/96-ВР є неможливим.

За вчинення правопорушень, в якості основного стягнення, передбачено штраф, проте в Законах № 2210-III та № 1682-III також передбачається нарахування пені. Положення ч. 4 ст. 21 Закону № 236/96-ВР передбачає, що суми стягнутих штрафів та пені за прострочення їх сплати зараховуються до держав-

ного бюджету [1], однак ні цей Закон, ні норми ч. 3–7 ст. 52 Закону № 2210-III, до якого він відсилає, не встановлюють підстав та порядку нарахування пені, з чого слід дійти висновку, що пеня за вчинення правопорушень, передбачених Законом № 236/96-ВР, нараховуватись не може.

Переходячи до аналізу застосованих у цих законодавчих актах *моделей штрафних санкцій*, відзначимо широке застосування різних моделей, зокрема застосовуються:

- абсолютно-визначена фіксована модель штрафу, вираженого в кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (п. 3, 4 ч. 1 ст. 20 Закону № 5007-VI, ч. 6 і ч. 13 ст. 27 Закону № 270/96-ВР) або мінімальних заробітних плат (ч. 3 ст. 24-1, абзац третій ч. 10 ст. 27 Закону № 270/96-ВР);

- пропорційна модель штрафу з прив'язкою до певного показника ступеня тяжкості правопорушення (п. 1, 2 ч. 1 ст. 20 Закону № 5007-VI, ч. 4 ст. 27 Закону № 270/96-ВР);

- відносно-визначена модель штрафу із встановленням лише верхньої межі, вираженої в кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 7 ст. 27 Закону № 270/96-ВР, ч. 1 ст. 17 Закону № 1682-III);

- субсидіарна модель штрафу, що застосовується в ст. 52 Закону № 2210-III і в ст. 21 Закону № 236/96-ВР, яка фактично складається з декількох моделей: основна (застосовується за загальним правилом) – відносно-визначена модель зі встановленням лише верхньої межі санкції, вираженої у відсотках від розміру доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф, а якщо суб'єкт господарювання працював менше року – то за весь час до прийняття рішення про накладення штрафу [2; 1], та декілька резервних моделей (які застосовуються у разі неможливості застосування основної моделі, або як виняток з правила про застосування основної моделі) – як правило, резервна модель є теж відносно-визначеною, але вираженою не у відсотках від розміру доходу, а у кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [2; 1].

Варто відзначити також, що штрафи за порушення законодавства у сфері конкуренції є одними з найбільш суворих заходів фінансової відповідальності в Україні: максимальний розмір штрафу, вираженого у кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, становить 20000 таких мінімумів, тобто 340000 гривень. Штрафи, виражені у відсотках від розміру доходу, можуть бути ще більшими, залежно від економічних показників господарської діяльності правопорушника.

Пеня в досліджуваних законодавчих актах встановлена як додаткове стягнення, яке накладається за прострочення сплати штрафу і обчислюється у розмірах: 1,5 % від суми штрафу за кожен день прострочення, але не більше розміру штрафу (ч. 5 ст. 56 Закону № 2210-III) [2]; 1 % від суми штрафу (ч. 3 ст. 17 Закону № 1682-III) [3].

Суб'єктом правопорушень, відповідальність за які передбачена досліджуваними актами законодавства, є суб'єкти господарювання (ч. 1 ст. 21 Закону № 236/96-ВР, ч. 1 ст. 52 Закону № 2210-III, ч. 1 ст. 20 Закону № 5007-VI) [1; 2; 4], групи суб'єктів господарювання, пов'язаних відносинами контролю – у випадку якщо члени групи вчинили діяння, які призвели до порушення законодавства про захист економічної конкуренції, та/або мають права, без яких вчинення порушення було б неможливим, та/або отримали чи можуть отримати переваги у конкуренції або інші вигоди (зокрема можливість здійснювати вплив на

діяльність інших суб'єктів господарювання, одержувати частину їхнього прибутку) [2], суб'єкти природних монополій (ч. 1 ст. 17 Закону № 1682-III) [3], рекламодавці, виробники та розповсюдженні реклами (ч. 3 ст. 24-1, ч. 4, 6, 10, 13 ст. 27 Закону № 270/96-ВР) [5]. Як бачимо, як правило, суб'єктами правопорушень є особи, що здійснюють господарську діяльність, проте можуть бути і винятки (наприклад, якщо рекламодавцем є фізична особа без статусу суб'єкта підприємницької діяльності), а крім того, досліджувана сфера має характерну особливість, а саме можливість визнання групи суб'єктів господарювання самостійним суб'єктом правопорушення.

Переходячи до дослідження такого елементу складу правопорушень як *об'єкт*, відзначимо, що досліджувані правопорушення посягають на суспільні відносини, що виникають при здійсненні господарської діяльності у сфері дотримання торгових та інших чесних звичаїв ведення конкуренції в умовах ринкових відносин [1], підтримки та захисту економічної конкуренції, розвитку конкурентних відносин та обмеження монополізму [2], функціонування ринків, що перебувають у стані природної монополії [3], виробництва, розповсюдження та споживання реклами [5], формування, встановлення та застосування цін, а також здійснення державного контролю (нагляду) та спостереження у сфері ціноутворення [4]. В окремих законодавчих актах ознакою об'єктивної сторони правопорушення також визнається його *предмет*. Предметом правопорушень можуть бути, серед іншого, комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки, зовнішній вигляд виробу, ділова репутація суб'єкта господарювання, інформація про товар, виробника і продавця, про істотні умови договору, комерційна таємниця [1], реклама, її зміст та способи розповсюдження [5].

Виконання *об'єктивної сторони* правопорушень здійснюється шляхом вчинення активних дій (наприклад, ч. 1 ст. 21 Закону № 236/96-ВР передбачає накладення штрафу саме за вчинення дій, визначених цим Законом як недобросовісна конкуренція [1]) або бездіяльності (наприклад, п. 13 ст. 50 Закону № 2210-III передбачає такий склад правопорушення як неподання інформації Антимонопольному комітету України, його територіальному відділенню у встановлені органами Антимонопольного комітету України, головою його територіального відділення чи нормативно-правовими актами строки) [2]. Окремі протиправні діяння можуть вчинятися і у формі активних дій, і у формі бездіяльності – наприклад, п. 3 ч. 2 ст. 27 Закону № 270/96-ВР передбачає відповідальність за порушення встановленого законодавством порядку розповсюдження та розміщення реклами [5], а таке порушення може бути вчинено як шляхом бездіяльності (наприклад, невідокремлення реклами в медіа від іншої інформації з використанням слова «реклама» [5]), так і шляхом активних дій (таких як розміщення провайдерів аудіовізуальних сервісів реклами у програмах іноземних аудіальних чи аудіовізуальних медіа) [5]. Переважна маса складів правопорушень є формальними, що є характерним для всієї фінансової відповідальності, проте в п. 11 ст. 50 Закону № 2210-III передбачено *матеріальний склад* правопорушення, що передбачає необхідність обов'язкового настання негативного наслідку діяння, а саме – обмеження конкуренції [2], а відтак підлягає доведенню також і наявності причинно-наслідкового зв'язку між діянням та обмеженням конкуренції. Інших обов'язкових ознак об'єктивної сторони правопорушень під час дослідження виявлено не було.

Переходячи до *суб'єктивної сторони* правопорушень, відзначимо, що диспозиції досліджуваних норм не містять вказівок на ту чи іншу форму вини; разом з тим, окремі діяння, виходячи із їхнього характеру, можуть бути вчинені лише з наявністю умислу. Існують достатні підстави вважати, що всі правопорушення у сфері захисту від недобросовісної конкуренції можуть вчинятися лише з умислом, оскільки особа, яка вчиняє правопорушення, має усвідомлювати, що неправомірно використовує товар іншого виробника, копіює зовнішній вигляд виробу іншого суб'єкта господарювання, замовляє порівняльну рекламу, дискредитує суб'єкта господарювання, схиляє до бойкоту суб'єкта господарювання чи до дискримінації покупця (замовника), здійснює підкуп працівника чи посадової особи постачальника чи покупця (замовника), отримує неправомірні переваги у конкуренції, поширює інформацію, що вводить в оману, неправомірно збирає комерційну таємницю, розголошує її чи спонукає іншу особу до її розкриття, неправомірно використовує комерційну таємницю [1]. Подібне твердження є доречним і щодо багатьох порушень законодавства про захист економічної конкуренції. Так, неможливо вчиняти антиконкурентні узгоджені дії з необережності, оскільки співучасть при необережній формі вини неможлива. Так само неможливо вчиняти зловживання монополієм становисем на ринку з необережності, оскільки суб'єкт, який зловживає цим становисем, має усвідомлювати, що він має таке становисе і що його дії призведуть чи можуть призвести до наслідків, вказаних у ч. 1 ст. 13 Закону № 2210-III. Фактично серед досліджуваного обсягу правопорушень вчинення з необережності можливе лише щодо діянь, передбачених п. 4, 10, 14, 19 ст. 50 Закону № 2210-III, ст. 17 Закону № 1682-III, а також п. 1, 4 ч. 1 ст. 20 Закону № 5007-VI (такі дії зводяться до невиконання чи несвочасного виконання рішень і приписів, недотримання певних вимог, умов і зобов'язань, неподання чи несвочасного подання інформації). Отже, характерною особливістю досліджуваної групи правопорушень є те, що переважно вони вчиняються в умисній формі. В окремих випадках значення мають також і інші, окрім вини, ознаки суб'єктивної сторони: так, норма п. 18 ст. 50 Закону № 2210-III вказує на наявність *мотиву* діяння: обмеження в господарській діяльності суб'єкта господарювання, для того щоб утворювати склад цього правопорушення, мають вчинятися саме у відповідь на те, що такий суб'єкт звернувся до Антимонопольного комітету України, його територіального відділення із заявою про порушення законодавства про захист економічної конкуренції [2], що вказує на мотив порушника помститися за звернення іншого суб'єкта господарювання із такою заявою. Також у цьому ж Законі окремі правопорушення можуть характеризуватися також *метою*, наприклад такою як координація конкурентної поведінки (ч. 1 ст. 5) [2].

Переходячи до аналізу підстав *звільнення від фінансової відповідальності*, відзначимо, що спеціальні підстави такого звільнення передбачені в Законі № 2210-III – йдеться про нещодавно запроваджене ст. 52-1 цього Закону звільнення від відповідальності учасників антиконкурентних узгоджених дій при одночасному дотриманні наступних умов: 1) учасник цих дій звернувся із заявою про звільнення від відповідальності; 2) така заява була зроблена до направлення попередніх висновків у справі; 3) це було зроблено раніше за інших учасників; 4) при цьому учасником було розкрито такі узгоджені дії; 5) учасник сам припинив участь у таких діях; 6) учасник надав достат-

ній обсяг доказів для прийняття розпорядження про початок розгляду справи або для прийняття рішення у справі і ці докази були відсутні в Антимонопольному комітеті України; 7) до подання такої заяви учасник не знищував, не фальсифікував та не приховував інформацію чи докази порушення, а також 8) не розголошував свій намір подати заяву до подання такої заяви та 9) не примушував інших учасників до узгоджених дій чи їх продовження, а після подання заяви – 10) співпрацював з органами Антимонопольного комітету України, зокрема забезпечив цим органам можливість отримати пояснення від посадових та службових осіб [2].

Іншою підставою звільнення від фінансової відповідальності є вплив строку давності, який прямо передбачений Законами №№ 2210-III та 236/96-ВР, а також який застосовується до правопорушень у сфері ціноутворення, оскільки штрафи за такі правопорушення належать до адміністративно-господарських санкцій. Особливістю строків давності, встановлених Законами №№ 2210-III та 236/96-ВР, є те, що вони передбачають зупинення перебігу давності на весь час провадження у справі (ч. 2 ст. 42 Закону № 2210-III, ч. 3 ст. 28-1 Закону № 236/96-ВР) [2; 1]. Крім того, Закон № 2210-III встановлює найбільший з усіх існуючих в Україні строків давності притягнення до фінансової відповідальності – п'ятирічний. Крім строку давності, існує також шестимісячний строк звернення потерпілого із заявою про вчинення недобросовісної конкуренції; пропуск такого строку без поважних причин – виключає можливість початку провадження у справі, а отже, фактично звільняє від фінансової відповідальності (ст. 28 Закону № 236/96-ВР) [1]. Іншою обставиною, яка може виключати провадження у справі, а отже і де-факто звільняти від фінансової відповідальності, є малозначність порушення: у відповідності до ч. 3 ст. 36 Закону № 2210-III, органи Антимонопольного комітету України мають право не розпочинати розгляд справи, якщо дії чи бездіяльність, що містять ознаки порушення законодавства про захист економічної конкуренції, не справляють (не можуть справляти) відчутного впливу на умови конкуренції на ринку [2].

Що стосується *обставин, які впливають на розмір стягнення*, то їхній аналіз доцільний до тих випадків, коли не застосована абсолютно-визначена фіксована модель штрафу. Так, на розмір стягнення, передбачений п. 1 ч. 1 ст. 20 Закону № 5007-VI, впливає розмір необґрунтовано одержаної виручки, а на розмір стягнення, передбачений п. 2 цієї ж частини – впливає вартість проданих (реалізованих) товарів, які мають надаватися безоплатно [4]. Розмір штрафу, встановленого ч. 4 ст. 27 Закону № 270/96-ВР – залежить від того, чи вчинено правопорушення вперше протягом року, а також від вартості розповсюдженої реклами, вартості виготовлення чи розповсюдження реклами [5]. Слід відзначити також недолік нормативного регулювання порядку визначення конкретної суми штрафу, який накладається на суб'єкта природної монополії: надаючи в ст. 17 Закону № 1682-III суб'єктам правозастосування дискреційне повноваження обирати розмір штрафу, законодавець зовсім не визначив обставин, які мають враховуватися при обранні такого розміру, що створює простір для зловживань при правозастосуванні.

Особливістю досліджуваних правовідносин є те, що порядок визначення розміру штрафу за правопорушення у сфері захисту економічної конкуренції та захисту від недобросовісної конкуренції – встановлено окремим підзаконним норма-

тивно-правовим актом, а саме – Порядком визначення розміру штрафу, що накладається за порушення законодавства про захист економічної конкуренції, затвердженим розпорядженням Антимонопольного комітету України від 14 грудня 2023 року № 22-рп; повноваження цього органу на прийняття такого нормативно-правового акта прямо передбачені ч. 8 ст. 52 Закону № 2210-III. Розділ III цього Порядку передбачає три етапи визначення розміру штрафу: 1) визначення базового розміру; 2) коригування цього розміру з урахуванням обставин; 3) визначення граничного розміру. Базовий розмір штрафу не може перевищувати 2/3 від граничного розміру, що дає можливість коригувати його з урахуванням обставин правопорушення. Базовий розмір штрафу визначається з урахуванням: 1) необхідності вилучення доходу (виручки), отриманого внаслідок порушення (за наявності та можливості обрахувати у грошовому виразі), а також 2) забезпечення стримуючого ефекту. Аналіз розділу IV Порядку дозволяє дійти висновку, що на базовий розмір штрафу впливають такі чинники: 1) обсяг ринку, на який впливає порушення; 2) розмір доходу, пов'язаного з порушенням; 3) ступінь негативного впливу на конкуренцію, на інтереси суб'єктів господарювання, споживачів, а також на можливості виконання органами Антимонопольного комітету своїх завдань; 4) облікова ставка Національного банку України на день прийняття рішення; 5) припинення чи неприпинення правопорушення після дати складання подання з попередніми висновками [6]. Зміст розділу V цього Порядку свідчить про наявність широкого кола обтяжуючих і пом'якшуючих обставин. Обставинами, що обтяжують фінансову відповідальність, є: 1) статус особи як ініціатора протиправних дій; 2) охоплення порушенням понад два регіони України; 3) повторність вчинення правопорушення впродовж строку давності; 4) отримання вигоди від порушення, що перевищує базовий розмір штрафу, значний розмір незаконно одержаного прибутку; 5) вчинення правопорушення на ринках з критичним чи особливо важливим значенням для держави. В свою чергу, пом'якшують фінансову відповідальність такі обставини: 1) припинення протиправного діяння до направлення подання з попередніми висновками; 2) відшкодування шкоди чи усунення наслідків порушення до прийняття рішення; 3) недотримання умов узгоджених дій та наявність доказів того, що учасник в цей час конкурував на ринку; 4) співпраця з органами Антимонопольного комітету України; 5) вчинення порушення внаслідок схилення до порушення з боку суб'єктів владних повноважень; 6) звернення за дозволом на концентрацію до початку розгляду справи; 7) вчинення дій, спрямованих на пом'якшення негативних наслідків порушення; 8) обставини непереборної сили; 9) можливість банкрутства, ліквідації або припинення діяльності особи в разі накладення на неї штрафу [6].

Зменшення розміру штрафу може відбуватися також на підставі ст. 52-1 Закону № 2210-III, яка вже була проаналізована вище. Таке зменшення можливе для другого і наступних заявників (оскільки повне звільнення від фінансової відповідальності можливе лише для першого заявника); крім того, зменшення може бути застосоване в тому разі, якщо учасник примушував інших учасників до узгоджених дій чи їх продовження, однак при цьому існують всі інші підстави, які б надавали можливість такому учаснику бути звільненим від фінансової відповідальності. Крім того, п. 5 ч. 7 ст. 46-1 Закону № 2210-III передбачає можливість зменшення розміру штрафу на 15 % на підставі угоди про врегулювання справи, укладеної між органом Ан-

тимонопольного комітету України та учасником, який вчинив антиконкурентні узгоджені дії або зловживав монополією (домінуючим) становищем на ринку [2].

Органами, що застосовують фінансові санкції за досліджувані правопорушення, є: органи Антимонопольного комітету України (всі порушення, передбачені Законами № 236/96-ВР та 2210-III), національні комісії регулювання діяльності суб'єктів природних монополій (всі порушення, передбачені Законом № 1682-III), Держпродспоживслужба, Держпраці та Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (порушення, передбачені Законом № 270/96-ВР). Що стосується санкцій, передбачених Законом № 5007-VI, то раніше вони накладалися Державною інспекцією України з контролю за цінами, однак наразі цей орган ліквідовано без визначення публічно-владного правонаступника; водночас, пунктом 2-1 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 5007-VI встановлено, що тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану в Україні, до уповноважених органів державного контролю (нагляду) та спостереження у сфері ціноутворення також відносяться податкові органи, крім контролю цінової і тарифної політики у сферах енергетики та комунальних послуг [4], отже наразі ці санкції тимчасово можуть накладатися Державною податковою службою України.

Процедура застосування фінансових санкцій в досліджуваних правовідносинах врегульована по-різному. Зокрема, приписи Законів № 1682-III та 5007-VI не врегульовують процедуру накладення штрафу, крім того, не було виявлено також і чинних підзаконних нормативних актів, які б врегульовували таку процедуру. У сфері порушення законодавства про рекламу, залежно від виду порушення, застосовується один з двох підзаконних нормативних актів, що врегульовують порядок провадження – Порядок сплати рекламодавцями до державного бюджету штрафів за порушення вимог Закону України «Про рекламу» щодо реклами послуг із працевлаштування, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2022 року № 863 [7], а також Порядок накладення штрафів за порушення законодавства про рекламу, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26 травня 2004 року № 693 [8]. У сфері захисту від недобросовісної конкуренції, в силу положень ч. 3 ст. 21 Закону № 236/96-ВР, застосовується та сама процедура накладення штрафу, що визначена ч. 3 – 7 ст. 52 Закону № 2210-III. Остання, в свою чергу, деталізована також у підзаконному акті, а саме в Порядку розгляду Антимонопольним комітетом України та його територіальними відділеннями заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, затвердженому розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19 квітня 1994 року № 5 [9].

Підставою початку провадження з застосування фінансових санкцій у досліджуваній сфері є: згідно зі ст.ст. 36-37 Закону № 2210-III – розпорядження про початок розгляду справи, прийняте за наслідками виявлення ознак правопорушення, що вбачаються зі змісту: заяви особи, подання суб'єкта владних повноважень, факту включення особи до Реєстру осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів), а також самостійного виявлення ознак правопорушення Антимонопольним комітетом України [2]; в разі порушення законодавства про рекламу – протокол, що складається посадовими особами Держпродспоживслужби або її територіальних органів [8], а в разі, якщо порушення стосується реклами послуг

із працевлаштування – акт перевірки [7]; в разі порушення законодавства про ціноутворення (на час дії воєнного стану) – акт, складений за результатами фактичної перевірки, проведеної податковим органом [4].

Процесуальною підставою фінансової відповідальності в досліджуваній сфері є рішення органів Антимонопольного комітету України про накладення штрафу у справах про недобросовісну конкуренцію [1] та у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції [2], розпорядчий документа (розпорядження, постанова) Держпраці [7], рішення про накладення штрафу за порушення законодавства про рекламу [8], рішення про застосування адміністративно-господарських санкцій [4].

Особливості адміністративного **оскарження** рішень у сфері захисту економічної конкуренції врегульовані розділом IX Закону № 2210-III. Встановлено два окремих способи такого оскарження: перевірка рішення Антимонопольним комітетом України (як за заявою учасника справи, так і за власною ініціативою) і перегляд рішення (також або за заявницьким, або за ініціативним принципом) [2]. Особливістю судового оскарження таких рішень є те, що вони оскаржуються до господарського суду, а не до адміністративного, як більшість рішень про застосування заходів фінансової відповідальності. Ще однією особливістю є встановлення двомісячного прісичного строку звернення до суду, який не підлягає поновленню [2].

Можливість адміністративного оскарження рішень про застосування штрафів за порушення законодавства про рекламу – вбачається з норм наведених вище підзаконних нормативно-правових актів [7; 8], однак детальної процедури такого адміністративного оскарження в цих актах не закріплено. Разом з тим, порядок адміністративного оскарження рішень, з достатньою мірою деталізації, передбачений нормами розділу VI Закону України «Про адміністративну процедуру».

Примусове **виконання** стягнень в досліджуваній сфері також не має єдиної моделі. Так, примусове стягнення штрафу, накладеного за Законом № 1682-III, здійснюється лише за рішенням суду [3]; також наявність судового рішення вимагається для примусового стягнення пені за Законом № 2210-III [2]. Примусове виконання рішення органу Антимонопольного комітету України про накладення штрафу здійснюється на підставі спеціального виконавчого документа, відмінного від рішення про накладення штрафу – а саме, наказу про примусове виконання такого рішення, який є виконавчим документом [2]. В свою чергу, Закони № 5007-VI та 270/96-BP не визначають, чи є адміністративний акт про накладення штрафу виконавчим документом, чи ні, тобто існує прогалина в цьому питанні.

Особливістю процедури виконання заходів фінансової відповідальності у сфері захисту економічної конкуренції та захисту від недобросовісної конкуренції є можливість відстрочення або розстрочення сплати штрафу, за умови подання заяви упродовж 30 днів з дня одержання рішення, згоди заявника з фактом порушення та розміром штрафу, а також за умови доведеної наявності перешкод чи складнощів у сплаті штрафу та водночас можливості сплати штрафу в разі надання такого відстрочення чи розстрочення [9]. Ще однією особливістю є те, що в окремих випадках припинення суб'єкта господарювання не перешкоджає виконанню фінансової санкції у вигляді штрафу за Законом № 2210-III, оскільки якщо припинення чи доведення до банкрутства відбулося з вини засновників (учасників,

акціонерів) або якщо з вини цих осіб майна правопорушника виявилось недостатньо для сплати штрафу – на таких осіб та на правонаступників припиненого суб'єкта, може бути покладений обов'язок солідарно нести субсидіарну відповідальність щодо сплати штрафу (ч. 16 ст. 56 Закону № 2210-III) [2].

Висновки. Правовідносини з притягнення до фінансової відповідальності у сфері конкуренції, реклами та ціноутворення врегульовані п'ятьма Законами України, що передбачають 33 склади правопорушень, за які передбачено штрафи. За прострочення сплати штрафу може нараховуватися пеня. В цих законах застосовуються всі існуючі моделі фінансових санкцій з домінуванням субсидіарної моделі, в якій, за загальним правилом, штраф застосовується у відсотках від розміру доходу суб'єкта господарювання, а в разі неможливості визначення доходу – у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян.

Суб'єктами правопорушень є, як правило, суб'єкти господарювання та, як виняток (у сфері реклами) – також фізичні особи. Особливим суб'єктом правопорушення визнається група суб'єктів господарювання. Об'єктом правопорушень є суспільні відносини у сферах дотримання чесних звичаїв ведення конкуренції, захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму, функціонування ринків з природною монополією, виробництва, розповсюдження та споживання реклами, а також ціноутворення та контролю за ним. Більшість складів правопорушень є формальними. Особливістю суб'єктивної сторони є те, що більшість правопорушень можуть вчинятися лише з умисною формою вини, хоча прямої вказівки на конкретну форму вини в законах немає.

Звільнення від фінансової відповідальності відбувається у зв'язку зі спливом строку давності, а також на спеціальних підставах, таких як співпраця учасника антиконкурентних узгоджених дій з органом, який застосовує стягнення. Законодавство у сфері економічної конкуренції також встановлює широкий перелік пом'якшуючих і обтяжуючих обставин та детальну методiku, за якою визначається остаточний розмір штрафу.

Фінансові санкції в цій сфері застосовуються органами Антимонопольного комітету України, Держпродспоживслужбою, Держпраці, Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення, Державною податковою службою України. Стягнення накладаються або за результатами заходу контролю, або за результатами розгляду справи, порушеної за заявою особи, за поданням суб'єкта владних повноважень чи за ініціативою органу, який накладає санкції.

Література:

1. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 року № 236/96-BP. URL: <https://surl.li/ajaxrv>
2. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>.
3. Про природні монополії: Закон України від 20 квітня 2000 року № 1682-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14#Text>.
4. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21 червня 2012 року № 5007-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text>.
5. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 року № 270/96-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр#Text>.
6. Про затвердження Порядку визначення розміру штрафу, що накладається за порушення законодавства про захист економічної конкуренції: розпорядження Антимонопольного комітету України від 14 грудня 2023 року № 22-пп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0123-24#n13>.

7. Про затвердження Порядку сплати рекламодавцями до державного бюджету штрафів за порушення вимог Закону України «Про рекламу» щодо реклами послуг із працевлаштування: постанова Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2022 року № 863. URL: <https://surl.li/uozcdb>
8. Про затвердження Порядку накладення штрафів за порушення законодавства про рекламу: постанова Кабінету Міністрів України від 26 травня 2004 року № 693. URL: <https://surl.li/dzbelk>
9. Про затвердження Порядку розгляду Антимонопольним комітетом України та його територіальними відділеннями заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції: розпорядження Антимонопольного комітету України від 19 квітня 1994 року № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0090-94#Text>.

Shumeiko I. Financial responsibility in competition, advertising and pricing

Summary. The article is devoted to the study of legal relations on bringing to financial liability in the field of competition, advertising and pricing in Ukraine. The article describes the legal relations on bringing to financial responsibility in the field of competition, advertising and pricing, which are regulated by five Laws of Ukraine, providing for 33 corpus delicti for which fines are provided. It is established that a penalty may be charged for late payment of a fine. It is determined that these laws apply all existing models of financial sanctions with the dominance of the subsidiary model, in which, as a general rule, the fine is applied as a percentage of the income of the business entity, and if it is impossible to determine the income, it is applied in the non-taxable minimum incomes of citizens. It is found that the subjects of offences are, as a rule, business entities and, as an exception

(in the field of advertising), also individuals. It is revealed that a group of economic entities is recognised as a special subject of an offence. It is determined that the object of offences is public relations in the areas of compliance with fair competition practices, protection of economic competition, restriction of monopoly, functioning of markets with a natural monopoly, production, distribution and consumption of advertising, as well as pricing and control over it. It is established that most of the offences are formal. It is found that the peculiarity of the subjective side is that most offences can be committed only with an intentional form of guilt, although there is no direct indication of a specific form of guilt in the laws. It is established that exemption from financial responsibility occurs due to the expiry of the statute of limitations, as well as on special grounds, such as cooperation of a participant in anticompetitive concerted actions with the authority which imposes a penalty. It is determined that economic competition law also establishes a wide range of mitigating and aggravating circumstances and a detailed methodology for determining the final amount of the fine. The author reveals that financial sanctions in this area are applied by the bodies of the Antimonopoly Committee of Ukraine, the State Service of Ukraine on Food Safety and Consumer Protection, the State Labour Service, the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting, and the State Tax Service of Ukraine. It is established that penalties are imposed either as a result of a control measure or as a result of consideration of a case initiated at the request of a person, at the request of a public authority or at the initiative of the body imposing the sanctions.

Key words: administrative-economic sanction, advertising, financial responsibility, fine, natural monopoly, pricing, protection of economic competition, unfair competition.